

birnak a' szükséges elő ismértekekkel. — Nevezet szerént kimutatkozik innen az a' külömbözés, melly egy önmunkássághoz szokott, és egy más el tompúlt elme között van, valamint az is megfoghatóvá lesz. Miért hogy sok tanító olyan keveset épít, mivel mindent, a' mit ő maga valaha tanult nevendékjébe akarja tölteni a' nélkül hogy vissza emlékeznek, mennyi időbe került neki, még oda ért, hogy azt felfoghatta, és gyűjthette, sok tapasztalatlan tanítók ezen részbeli gyengesége minden elő terjesztést felül halad.

Székely Sándor.

3.

A' Kecskeméti Pusztákról.

A' mi volt hajdanában a' Sabulum, Olpar; a' minek nagyobb részében volt Ete' birtoka; a' mi lett egy egész Vármegye (mellynek Fő Ispánya volt egyszer'smint Ország Birája) a' mi későbbben volt a' Campus Cum anorum, ez az, a' mi most neveztetik Kecskeméti Pusztáknak (Ketschkemether Haide) noha sok belőle már más Elöljáróságokhoz szakadott, e' neve megmaradt.

Ezen a' száraz Tengeren, hol az Eget kivéve alig lát gyakran sok ideig az útas' egyebet — hol számtalan pusztázó Zsiványok hiszik az Igazságnak békeséges türését — hol őriző Pásztoriknál tekintetre méltóbb Marhák kódorognak — ezen a' temérdek síkon ütögetik fel

magokat, mint meg annyi lecsónkíttatott Emlék-oszlopok, szerteséjjel a' gyászos Puszta Templomok, mellyeknek fekete homlokain egykor gyermeki megelégedéssel néztem a' krá-kogó Hollókat, és soha — soha egy Fősvény nem remegett úgy annak megtudására, ha az ő álma, melly a' vén Bodza-fája alatt el ásott kincset mutatott, igyaz-é, vagy sem: mint én remegtem az után, hogy kik imádkozhat-tak itten elsőbben! —

Ezen okon olvasgattam holmit öszve, míg végre ebbe is bele úntam; mert könyvekből írni resteltem; ottan pedig a' hol csak a' molyoknak szabad járni, hamar felfriczkáznák oda ütött orromat. O curas hominum, o quantum est in rebus inane!

Egy tekintetre méltó kerületbe belépvén, éppen a' Tudományos Gyűjteményről volt a' beszéd, a' mellybe akárki is minden költség nélkül hírül teheti, hogy ő is él a' világon, és hogy többeknek is lehetne benne részesülni. Én, a' hírnek sereghajtó barátja, szokott hirtelenkedésemmel bele szóllottam, hogy gyűjtsunk fel egy Templomot; de ugyan azon hirtelenséggel meggondolván magamat, elékapám Jegyzékimet, (mellyeket egy szép, de talán soha tellyesítendő Igéret mellé szedegettem), és egy már úgy is felgyűjtott Templomnak történetét keresgetvén, széjjel tekintve kérdeztem magamba; hogy hol kezdjem; és a' napra pillantván, eszembe jutott az alsó csúcs.

Puszta Szer.

Ezen Puszta, melly egy azon 33. közül, mellyeket egykor a' Kecskemétiak birtak, helyhez-tetik Csongrád Vármegyében, Szeged Váro-

sának északára, nem messze a' Tiszához. A' Keresztényi számlálás szerént 803-ik évben, minekutánna a' Magyarok Árpád' vezérlése alatt Zalánt a' Bolgárok' Fejedelmét annyira megverték, hogy az, Fejedelmi lakhelyét, Olpárt az egész Duna 's Tisza közti birtokával örökre el hagyni kénytelenítették, megtelepedtek ezen a' gyönyörű Síkon; és az állandó békeséges megmaradásról, mint szinte belső polgári Szerkeztetésről végzéseket hozván, magát e' helyett is, a' Rend - (Szer) - tartásról Szer - (Zeer) - nek nevezték.

Ha meggondoljuk azt, hogy a' pogány Magyarok csak síkon tanyáztak, sőt egész Geiza Herczegig ide 's tova szüntelen vérengözve csapongottak, nem egy könnyen lehet hinni, hogy keresztényesedéseknek idejénél hamarébb épült Zéér; annyival is inkább hogy Zéér alatt csak egy tanácskozáásra választott pusztát tudunk, és csak a' Zéér - monostora név alatt láthatunk valami lakást: a' mellyből világos, hogy Zéérnek kezdete ha nem utóbb, tehát akkorra való, a' midőn az Egri Püspökség kezdődött, mert ez alá tartozott az 'osz időkben, és nevezetett Monasterium B. Mariae Virginis de Zéér. Hihető hogy a' régenten híres és töméntelen Benedictinusoknak helye volt.

Az első a' mit rólla találtam, (de a' melly egyszer'smint nem tsak már az akkori régiségét, hanem sokak felett való nagyságát is bizonyítja), van 1220-ik esztendőben: minekutánna tudniillik II-ik András Király a' szent háború, és a' Magyaroknak vér - szemet kapása után, szinte koldússá lévén, jövedelembeli Miniszterivé Zsidókat, és Szaraczénusokat tett volna — minekutánna az ájtatos kóborlásokban

a' Szerzetesek annyira el fajultak , hogy a' Klastromok és Monostorok szinte üressen maradtak , azok pedig kik már a' világban gyönyörűséget nem látván , ben maradtak , az éhség miatt csak nem el veszteket ; azon feljül a' Magyarok megundorodván a' Keresztény vallástól , ezeken is képtelen nyomorgatásokat vitte nek véghez. — Róbert az Esztergomi Érsek egész Magyar országot , egy szörnyű átok alá vetette ; melly átkot hogy a' szegény Király el háritson , magát és Jövedelmét még soványabbá tette , és számtalan Klastromoknak a' közönségesből fizettetett. Igy leve Z é é r - m o n o s t r á n a k is esztendőnként (salarium) ső-fizetése 500 Mázsa (mille Zuani — egy Zuan tesz 50 fontos darabot).

Ez az egy csak az , de igen is elegendő bizonyosság , melly az ő hajdani fényes nagyságát , és már akkoron se új voltát , nyilvánosságá teszi.

1241-ben Magyar Ország viz-özöne , a' Tatarság , Z é é r - m o n o s t r á t is a' sírba sodrotta. Pusztán állott e' Táj , mint az Ország , mellynek el hullott Lakosit jövevény csöcselékek hurczolták halomra , és mivel nem vitte őket szívek arra , hogy miért jegyeznék megszerencsétlen Elöttökvalójoknak halmaikat , még ezeknek domborúságát is el nyalták már a' Szelletek kíváncsi szemcink elöl. A' Kúnok ugyan itt telepedtek meg , de szokások szerint csak sátorokban laktak , mind addig , mig 1279-ik évben erővel keresztény rendes lakosokká nem tétettek.

Azt mondják , hogy a' Z é é r i Templomnak építése azokhoz hasonló , mellyek Károly Robert , és Lajos Királyok idejében emeltettek — én e'hez nem értek ; hanem csak az

nyit tudok , hogy Hároly Róbert szállította meg a' Pusztaságokat : és ha még e' Templom mellett egy kis Klastrom is éledett , az a' Huszszitai zenebonában tökéletesen kipusztúlt.

Elsőnek , a' ki Lajos Király után birta , találtam valami Pose nevűt : hogy ez miféle szent ; azt nem tudom ; de hogy annak kell lenni , annyiból gondolhatjuk , hogy még akkor vezeték neveik nem igen lévén az embereknek , csak birtokaikról , vagy formájokról , és mesterségekről különböztetvén meg , ennek is a' neve volt Zééri Pose.

Péter , ezen Pose' fia , olly hatalmassá lett azután , hogy a' midőn 5-ik László (posthumus) meghalván , minden Magyar , nem annyira a' Király választásért , mint önnön kényéért , azt tette , a' mit akart , ez is sereget nyújtván , igen nagy hatalmaskodásokat vitt végbe ; a' kinek azután Szilágyi , a' Machoi Bán , örökös Megengedést (amnistiát) igérvén , ha megegyez Mátyás Király' választásában , békeséget ajánlott ; melly Szilágyi Mihály , és Zééri Péter között tökéletességre is ment , 1458-ikban Pál' fordúlása napján.

1476-ik évben Zéer el ajándékoztatott Sz. György el eggyütt Nádasdi Hungor Jánosnak 70 arany forintokkal (még itt Zéer Mező városnak nevezetik : Oppidum nostrum Zeer).

1488-ban már Parlagi és Jakabházi nevűek osztoznak rajta. Ez az utolsó tudomány az ő virágzásáról , mert bekövetkezett a' Mohátsi veszedelem ; kipusztultak a' Papok , leomlottak a' Templomok , és a' mit a' Romlás meg nem emésztett , azt tönkre tette a' Török alatt való gondatlanság. Még vissza kullogtak némelly szerencsétlenek füstös falaik közé , és

a' Pesthényi Familia is úgy bírta mint Helységeeskét (possessio) sőt 1559-ben is, midőn a' Pesthényi familia maga szakadtságával nyerték felét Zay Ferencz, felét pedig Liszthius János, és Viczmáncsi Ferencz, akkor is még Possessio névvel jön elő: minthogy azonban a' Zápolya felén lévő Csáki Pál, és Farkas, azt már hamarébb el foglalták, nem jöhettek azok az Urak nyert Jóságoknak birtokába.

Keményebb lábra áthatván a' Német és Török között való békeség — 1560-ban Junius 7-ik napján, parancsolatot ad Ferdinánd Császár Rún Balásnak a' Gyulai Kapitánynak, hogy Zay, Liszthius, és Viczmáncsi nem jöhetvén Zééri Jóságinak birtokába, őket erő hatalommal is bele helyheztesse; de ha birtokba jöhettek is, az nem előbb eshetett meg, mint 1562-ben a' midőn a' Törökkel 8. esztendei békeség kötött, és más több Helyek is (mint Czegléd, Körös, Kecskemét) magányos Emberek kezeibe adattattak.

1565-ben midőn Svendi Lázár Vezér az újított vallású Keresztények' Papjait a' Római Keresztények' helyére és szívekbe erővel beczövekelte, sok nép oda hagyá a' Német birtokokat, és a' Török pálczája alá sietett; melly új egyenétlenségre adván alkalmatosságot, nem csak hogy az újonnan kineveztetett Budai Basa pusztításokat tett, hanem aztán maga a' híres Solimán Császár is, a' ki Sziget-varáig előre nyomult, tökéletesen békeség homlást eszközölt — a' Török és Tatar minden Németet és Németesset kiszalajtott, és a' Csákiak ismét beléptek a' Zééri birtokokba: de minekutánna ez is valamennyire csendesedett, 1567-ben Mártius 8-ikán új parancsolatot ad Ferdi-

nánd, Magocsinak, az Egri Kapitánynak, hogy ha másképp nem, tehát az Egri népnek erejével is birtokba tegye Zayt, Liszthiust, és Viczmándit. Minő foganatja lett? nem tudhatom.

1509-ik év az az idő, a' melly, ha még csak ugyan valamely Lakosi valának a' pusztá Zéér Helységnek, ezeket végképp széjjel verte. Ibrahim Basa jött a' Dunán fel Budára Belgrádból, megterhelve lévén kincsel, és eléggel; azomban midőn éppen Kalocsánál járna, hirtelen elé rohannak a' Szigetből Pálfi vezérlete alatt Rudolf Császár' katonái, és csúfúl megfosztván, a' Törököket széjjel verik; mellyre megmérgeződván Ibrahim, elé hívja a' Krimiai Tatárok' Chámját, Kházit, és egyesült erővel 150 Helységet, halomra döntöttek. Ez az idő az, melly azután a' Campus Cumanorum-ból csinálta a' Kecskeméti Pusztákat, és megfosztott bennünket annak tudásától, a' mit az omlott falakból, és gyepek Halmokból kivájni hasztalan törekedünk. A' Zééri pusztá Templom, melly most is eléggé árúlja hajdani nagyságát, jó ideig állott izmos Tornyával; de mivel abba Zsiványok és útonállók fészkeltek magokat, és e' temérdek síkságon, mintegy meszsze látó Hegy gyanánt szolgált, az emberi hátorságra való ügyelés a' tornyot lerántatta. A' Templom' kulcsa (valóságos remeke a' régi időknek) Kecskemét városá Leveles Tárában látható, mellyet egy Lakos a' Templom mellett áskálván, mintegy árasztványra a' földben talált, és jó ideig egy Lakatos' műhelyében függött a' régi kulcsok között, a' hol véletlen Kovács Elek' felölte kérdést tevén, boldog emlékezetű Tanácsbelit La d'anyi Gergelyt arra figyelmetossé tette, és

ez megszerezvén azt, a' Városnak ajándékozta (izmoságából a' rozsdá sokat megemésztett).

Pusztá-szer, (mint azt már most nevez-
zük) 1641-ik esztendőben a' Nádor Ispány által
az öreg Jakabházi Ötvös Gáspárnak
ajándékoztatott; a' ki csak hamar meghalálóz-
ván, Pusztászer is annak onokái, János,
Gáspár, és Mihály 1648-ban magok között
felosztották; de úgy látszik, hogy ezek az Ú-
rak nem a' legjobb gazdaságot üzték; mert Já-
nos és Gáspár 1656-ban már a' magok ré-
szét el zálogosították Sóós Ambrusnak, és
egy Olosz Pál nevű Szécsényi Katona Tiszt-
nek. Olosz Pál 1671-ik évben által adta a'
magáét Kamarás Ambrusnak és Kalo-
csa Jánosnak a' Kecskeméti Birónak (Kecs-
kemétieknek) — azután pedig ugyan azon mó-
don Jakabházi Mihály is oda engedte
1674-ben Junius 4-ik napján, a' Kecskeméti Bi-
rónak Patai Andrásnak, és feleségének,
Deák Ersébetnek, a' maga örökös Részét.
Hogy végre az egész Pusztá szer a' Hecskemé-
tié lett, bizonyos, mert 50 esztendei béke-
séges birtokok után, a' midőn a' Jakabházia-
kkal 1721-ben Martius 9-ik napján egyeztek,
csak úgy engedték oda nekik Mámá Pusztát,
hogy Pusztá szer a' kezeiken megmaradott. Ezen
Birtokokból még is nem sokára a' Neoacquisti-
ca (mag nélkül meghalván Jakabházi Gáspárt)
a' Kecskemétiéket 1727-ikben kifordította, és
el ajándékoztatott az Erdődi Grófoknak; de
ezektől a' Kecskemétiék megént záloggal meg-
szerezték, 's másodsor is birtokába léptek —
a' Hertészekből valóságos Gyarmatot állítottak
— az Életet, és a' Természetet a' legkelleme-
tesebb tényészetbe hozták; egy szóval Pusztá

szer (így, a' mint van) a' Gyönyörűségnek való-
ságos Tanyájává vált.

Ennyi az, a' mit Puszta Szerről mond-
hattam. Feci, quod potui, faciant meliora po-
tentes. — Tisztes kerület, melly bennem az er-
re való Gerjedelmet felélesztetted! én el mon-
dottam Leczkémet — sequens!!! —

Katona.

4.

A' hegyek magosságának baró méter által való megméréséről.

1. §.

Igen ritkán látunk olyan nagy hegyeket,
és még hegysorokat is, mellyek magokban
egyedül, valamely kinyílt térségen, felemel-
kednének, 's rendszerént a' nagy hegyeket kis-
sebbek vészik környül, és az emelkedés mint-
egy gráditsonként esik. A' Csimborásszó 1852
öllel vagyon fentebb Quitónál, melly városnál
a' tenger színe 1500 öllel vagyon alább. A' ten-
ger és Quitó között, hasonlóképen Quitó és a'
Csimborásszó között sok hegyek vagynak, mel-
lyeknek magossága léptsönként nevedik. A'
Kásbek magossága 1547 ölet tézen a' Terek
völgyén fellyül, melly a' tenger színénél 826
öllel fekszik magossabban. A' gráditsonként
való emelkedés itt is szembetünö, valamint azt
a' Montblancnál és a' Hárpátuson is tapasztalni
lehet. E' szerént valamely hegynek magossá-
gát két értelembé vehetjük: érthetjük t. i. azon
vagy annak a' körülötte lévő hegyek felett,
vagy pedig a' közelebb fekvő tenger felett való